

РЕСПУБЛІКА КАЗАХСТАН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

У статті висвітлено основні напрями та проаналізовано визначальні фактори співробітництва України з Республікою Казахстан у сфері зовнішньої політики. Зокрема, автором зроблено висновок, що у своєму співробітництві сторони досягли необхідних умов для переходу на якісно новий рівень взаємодії – партнерства.

Ключові слова: партнерство, стратегічне партнерство, Республіка Казахстан, енергетичний фактор, енергетична дипломатія.

В статье обозначены основные направления и проанализированы определяющие факторы сотрудничества Украины с Республикой Казахстан в сфере внешней политики. В частности, автор сделал вывод, что в своем сотрудничестве стороны достигли необходимых условий для перехода на качественно новый этап взаимодействия – партнерства.

Ключевые слова: партнерство, стратегическое партнерство, Республика Казахстан, энергетический фактор, энергетическая дипломатия.

In the article the main direction of Ukrainian – Kazakh cooperation in field of foreign policy has marked and determinants of it has been analyzed. In particular, author concluded, that the parties reached the necessary conditions for a transition to a qualitatively new stage of cooperation – partnership.

Key words: partnership, a strategic partnership, the Republic of Kazakhstan, energy factor, energy diplomacy.

Розпад Радянського Союзу ознаменував собою тотальний розрив відносин між колишніми республіками Радянського Союзу. Спроби зберегти рівень співпраці колишніх суб'єктів СРСР за допомогою СНД не увінчалися бодай якимсь успіхом. Новим урядам молодих держав, здавалося, хотілось забути про довгі роки життя в радянській країні. Україна була однією з тих, що вирішила радикально змінити свою зовнішню політику і проголосила курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Таким чином, центральноазійський напрям зовнішньої політики нашої держави упродовж майже 10 років залишався без належної уваги і розвитку. Останнім часом співробітництво з країнами Центральної Азії набуває все більших масштабів. Тому актуальність теми, досліджуваної автором, зумовлена збільшенням інтересу з боку українського керівництва у співробітництві з центральноазійськими країнами, зокрема із Республікою Казахстан.

Тема не є новою для вітчизняних науковців, проте з огляду на специфіку регіону (великі поклади енергоресурсів), досліджувались лише деякі аспекти співробітництва в енергетичній галузі та економіці взагалі. Необхідно виокремити наукові розробки М. Дорошка [1], Р. Джангужина [2], Н. Мхитаряна [3], Р. Опімаха [4], Б. Парахонського. [5]. Науковий інтерес становлять статті посла України в РК О. Дьоміна

[6] та посла РК в Україні в 2004-2011 роках А. Жумабаєва [7].

Зовнішня політика будь-якої країни – складний, багатограний процес, головним завданням якого є захист національних інтересів держави. Зазвичай вона визначається зовнішніми і внутрішніми факторами, що формують відповідні інструменти реалізації зовнішньополітичного курсу держави. В теорії міжнародних відносин існує багато класифікацій інструментів зовнішньої політики і за характером взаємодії між суб'єктами зовнішньополітичної діяльності їх можна поділити на співробітництво, партнерство, стратегічне партнерство, союзництво та війну. В 1991 році між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Казахською Радянською Соціалістичною Республікою був підписаний Договір що визначав формат відносин між сторонами як співробітництво [8].

Дипломатичні відносини між державами встановлено 23 липня 1992 року. Під час офіційного візиту Президента Казахстану Н. Назарбаєва до України в січні 1994 року було підписано Договір про дружбу і співробітництво та Декларацію президентів «Сучасний світ: виклики та небезпеки», що окреслила основні спільні завдання зовнішньої політики обох країн на найближчу перспективу. Серед них найбільшого значення набули питання роззброєння та відмови від ядерного арсеналу часів Радянського

союзу. Серед іншого, створені комісії з питань співробітництва у сфері зовнішньої політики ставили на порядок денний питання європейської та євроатлантичної інтеграції, співробітництво в ООН, СНД та інших міжнародних організаціях [9].

У цей час Республіка Казахстан вже почала впроваджувати курс багатовекторної зовнішньої політики. Серед основних її пріоритетів були РФ, КНР, США та Європейський союз. Протягом багатьох років співробітництво з Україною для РК не виходило за межі співпраці в рамках СНД. Не було ініціативи і з боку України. Продуктивність щорічних самітів та зустрічей була вкрай низькою. Таким чином, Україна втратила низку цікавих можливостей, найважливіші серед них – це участь у геологорозвідувальних роботах та освоєння нафтових родовищ.

Важливим у розвитку відносин став візит Президента РК Н. Назарбаєва до України в 1999 році. Підсумками візиту стало підписання договору Про економічне співробітництво на 1999-2009 роки [9]. Цей договір сприяв розвитку енергетичної дипломатії, основна задача якої – диверсифікація джерел і шляхів постачання нафти та газу до України. На українському енергоринок намагалися вийти казахські нафтові компанії, з'явилися ідеї спільної участі України та Казахстану у добудові нафтопроводу Одеса-Броди до Плоцька; шляхом використання морського шляху постачання енергоносіїв у порти України через Грузію планувалося дати поштовху ідеї відновлення «шовкового шляху». Це геополітичне завдання є вкрай важливою для РК. По перше, це б відкрило непрямий доступ РК до Чорного моря. По-друге, надало б географічному положенню Казахстану нового геополітичного значення, зробивши його разом з Україною своєрідним містком між Європою та Азією, що в перспективі могло принести не тільки політичні дивіденди, але й економічні. Для України тогочасне пожвавлення співробітництва з Казахстаном мало стратегічне значення, адже програма диверсифікації джерел та маршрутів постачання енергоносіїв набула практичного виміру.

Енергетичний фактор у зовнішній політиці України з РК є одним із найбільш важливих. Ідея створення програми диверсифікації джерел та шляхів постачання енергоресурсів виникла ще у 90-х роках, але затверджено її було лише в 2006 році. Вона передбачала налагодження діалогу у форматі ЄС – Україна – Казахстан для реалізації проекту Євро-Азійського нафтотранспортного коридору, що передбачає створення умов для постачання азійських нафти та газу до європейських країн та є стратегічним проектом платформи ЄС «Енергетична безпека» в межах ініціативи «Східне партнерство» [10].

Співробітництво в напрямку європейської та євроатлантичної інтеграції виявило спільні завдання України та Казахстану у співпраці з Організацією з безпеки та співробітництва в Європі. Відповідно Україна надала свою підтримку РК під час її головування в цій організації в 2010 році, брала активну

участь в організованих заходах і в 2013 році, перейнявши досвід казахських колег, сама головує в цій впливовій міжнародній організації. Україна підтримала ініціативу РФ та РК щодо створення нового договору європейської безпеки на платформі ОБСЄ. Зокрема, позиція України за цим питанням повністю збігалась з позицією Казахстану. В. Янукович зазначив: «Ми також вважаємо, що дуже важливо відобразити у данеому документі гарантії безпеки держав, які добровільно відмовились від ядерних арсеналів, а також держав, котрі, як і Україна, не входять до жодного військового блоку і не є членами існуючих в Європі військово-політичних блоків. Ще одним важливим моментом є базисне право держав на власний вибір засобів забезпечення національних інтересів і національної безпеки» [12].

Сторони знаходять спільні завдання і у співробітництві в ООН. Так, Україна і Казахстан є активними лобістами ідеї роззброєння та відмови від ядерної зброї, адже обидві країни мають чималий та трагічний досвід пов'язаний із вибухом на Чорнобильській АЕС (Україна) та дією протягом 40 років Семіпалатинського полігону з випробування ядерної зброї (Казахстан) [13].

У наступні роки, на додаток до цього вектору зовнішньополітичного співробітництва, додалося ще співробітництво в гуманітарній сфері, за напрямом підтримки української діаспори в Казахстані та налагодженні тісних міжетнічних взаємин між народами. З цією метою 2007-2008 роки стали відповідно роками РК в Україні та України в РК [14].

Знову згадати про можливість диверсифікації енергетичних ресурсів за допомогою азійських джерел Україну змусили завеликі ціни на російський газ, а також занадто часте використання РФ важелів енергетичної дипломатії, що призводило до конфліктів України з європейськими державами (2006, 2009 роки). Тому вже у вересні 2010 року, під час офіційного візиту Президента РК Н. Назарбаєва до України, було досягнуто домовленостей, щодо відновлення постачання казахської нафти до нашої країни відповідно до раніше підписаних угод, зокрема Угоди про принципи співробітництва в нафтогазових галузях та Угоди про співробітництво щодо поставок Казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України [15].

Знаковим було те, що В. Янукович на посаді Президента України здійснив свій офіційний візит до РК одразу після Брюсселя та Москви. Це засвідчило прагнення вивести відносини на новий рівень – партнерства або й навіть стратегічного партнерства. Однак досягнуті домовленості на сьогодні здебільшого залишаються на папері. Таким чином, енергетичний фактор став своєрідним індикатором у відносинах України не тільки з Казахстаном, але й РФ, ЄС та навіть США, де кожна зі сторін відстоює свої інтереси в регіоні Центральної Азії та Східної Європи.

Водночас сьогодні Україна намагається заручитися підтримкою РК у співробітництві з Митним Союзом. Під час чергової зустрічі з Прем'єр-

Міністром РК Серіком Ахметовим Прем'єр-Міністр України Микола Азаров заявив, що сторони мають «значний потенціал для активізації двосторонньої співпраці» [16].

Заручившись підтримкою РК, Україна може стати спостерігачем у впливовій міжнародній організації на азієцькому просторі – ШОС, що в перспективі може надати нашій державі можливість розширити співробітництво з членами організації стосовно таких питань: енергетичного партнерства, економічного співробітництва, боротьби з тероризмом та наркотрафіком. «... Ми хотіли б стати спостерігачами в цій організації (ШОС) для того, щоб мати можливість брати участь у тих інтеграційних процесах, які в ній відбуваються». – зазначив Віктор Янукович під час зустрічі з Президентом РФ В.Путіним у Сочі 25 серпня 2012 ро-ку [17].

Підбиваючи підсумки можна констатувати, що за період 1991-2013 років РК посіла важливе місце в зовнішній політиці нашої держави. На сьогодні відносини між сторонами мають формат парт-

нерства, що за зазначений період відбувалося за наступними напрямками: 1) співпраця в рамках СНД; 2) вирішення проблем роззброєння; 3) енергетична безпека; 4) участь в інших інтеграційних об'єднаннях на теренах колишнього Радянського Союзу (ЄСП, Митний Союз); 5) боротьба з тероризмом та розв'язання інших питань безпеки в рамках міжнародних організацій. Водночас Україна і Казахстан мають всі необхідні умови для переходу на якісно новий етап співробітництва – партнерства, з перспективою на перехід у стратегічне партнерство. Окрім того, значну підтримку поглибленню співпраці між Україною і Казахстаном надає населення України. Так, за даними дослідження Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова, що було присвячено питанню стратегічного партнерства України, було наведено результати загальнонаціонального опитування, щодо того, які країни мають стати стратегічними партнерами країни, Казахстан у рейтингу зайняв п'яту позицію (59,9 %) [18].

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошко М. Країнознавство країн СНД. Курс лекцій / Микола Савович Дорошко. – К. : Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2006. – 271 с.
2. Джангужин Р. Н. Новые независимые государства Центральной Азии в системе современных международных отношений / Рустем Н. Джангужин. – К. : НАН України: Інститут світової економіки і міжнародних відносин, 2005. – 580 с.
3. Мхітарян Н. Стратегічні завдання українсько-казахстанського співробітництва [Електронний ресурс] / Нвер Мнаціканович Мхітарян // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/may/15.htm>.
4. Опімах Р. С. Нафта Казахстану та українська перспектива / Роман Євгенович Опімах // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2. – С. 23–32.
5. Центральна Азія: геостратегічний аналіз та перспективні можливості для України: Монографія / Б. О. Парахонський, Ю. В. Павленко, А. З. Гончарук та ін. ; За ред. Б. О. Парахонського. – К. : НІСД, 2001. – 148 с.
6. Демин О. Украина – Казахстан: вековая дружба, взаимовыгодное партнерство [Електронний ресурс] / О.Демин // Казахстанская правда. – № 83-84. – 10 августа, 2012. – Режим доступу : <http://www.kazpravda.kz/c/1344558532>.
7. Жумабаєв А. Казахстанско-українські відносини: із глибини століть – в успішне майбутнє / Амангельди Жумабаєв // Зовнішні справи. – 2010. – № 1. – С. 8.
8. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Казахською Радянською Соціалістичною Республікою [Електронний ресурс] // База законодавчої та судової інформації. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?code=398_010.
9. Договір про дружбу та співробітництво між Україною та РК // Офіційний вісник України. – 2007. – № 19. – С. 70; Декларація Президента України Л. М. Кравчука і Президента Республіки Казахстан Н. А. Назарбаєва «Сучасний світ: виклики та небезпеки» // Офіційний вісник України. – 2006 р. – № 43. – С. 337.
10. Договір про економічне співробітництво між Україною та Республікою Казахстан на 1999 – 2009 роки // Офіційний вісник України. – 2000. – № 21. – С. 5.
11. Постанова КМУ від 8 листопада 2006 р. № 1572 «Про затвердження Програми диверсифікації джерел постачання нафти в Україну на період до 2015 року. Програма диверсифікації джерел постачання нафти в Україну на період до 2015 року // Урядовий кур'єр. – № 215. – 15 листопада, 2006. – С. 8.
12. В. Янукович: Украина выступает за обсуждение в рамках ОБСЕ инициативы подготовки нового договора о Европейской безопасности [Электронный ресурс] // Пресс-служба Президента Украины В. Януковича. – 31 марта, 2010. – Режим доступа : <http://www.president.gov.ua/ru/news/16817.html>.
13. Краткий отчет ГА ООН: Действие атомной радиации. – Нью – Йорк. – 22 октября, 1997. – С. 5.
14. Указ Президента Украины «Про проведення Року Республіки Казахстан в Україні» від 10.01.2006 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1/2006>.
15. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Казахстан про принципи співробітництва в нафтогазових галузях [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=398_006; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво щодо поставок казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/398_064.
16. Микола Азаров: Україна і Казахстан мають значний потенціал для активізації двосторонньої співпраці [Електронний ресурс] // Інститут зовнішньої політики України. – Режим доступу : <http://fpri.kiev.ua/?p=9825>.
17. Глава держави: Україна хотіла б отримати статус спостерігача в ШОС [Електронний ресурс] // Прес-служба Президента України В. Януковича. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/25123.html>.
18. Стратегічні партнери України: декларації та реалії (Аналітична доповідь УЦЕПД) // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 12. – С. 7.

Рецензенти: Тригуб П. М., д.і.н., проф.;

Господаренко О. В., к.і.н., доц.

© Полякова М. Є., 2014

Дата надходження статті до редколегії 22.09.2013 р.

ПОЛЯКОВА Марія Євгенівна – аспірантка кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

Коло наукових інтересів: українсько-казахстанські відносини на сучасному етапі.